

मिडिया र समावेशीकरणः अध्ययन सामग्री

कोमल भट्ट

नेपाली मिडियाको चरित्र, मिडिया गृहको बनोट तथा त्यहाँको संरचना समावेशी हुन नसकेको कुरा विभिन्न अध्ययन र सार्वजनिक टिप्पणीमा व्यक्त हुने गरेको छ। न्यायसङ्गत, समावेशी र सामाजिक मुद्दाहरूको उठान र पहिचान बनाउने काममा मिडियाको भूमिका उल्लेख्य रहने गर्छ। तर नेपालमा विभिन्न जातजाति, वर्ग र समुदायले नेपाली मिडियाले आफ्ना मुद्दा पर्याप्त रूपमा नउठाएको, उठाइएका कतिपय मुद्दाहरूमा पूर्वाग्रही रहेको इत्यादि आरोप लगाउने गरेका छन्। यी आरोप कतिको सत्य वा तथ्यसङ्गत छन्, तिनको निवारणका लागि मिडियाले उत्पादन गरेका सामग्री (कन्टेन्ट) माथि अध्ययन गरिनु आवश्यक छ।

जनआन्दोलन २०६२/६३ मा व्यक्त भावना र जनचाहनाले आकार लिन नसकेको अवस्था एकातिर छ। आन्दोलनले जगाएका जनआकाङ्क्षा ठूला छन् र तिनको सम्बोधनमा नेपाली मिडियाले पनि भूमिका खेलोस् भन्ने आग्रह अर्कातिर छ। त्यसैले २०६३ माघमा सुरु भएको तराई (मधेश) आन्दोलनको क्रममा सञ्चारकर्मी, सञ्चार साधन, र सञ्चार गृहहरूमाथि आन्दोलनकारीले आक्रोश पोखेका थिए। त्यसका पछिल्लर 'मिडियाले तिनका खबर सतही र पूर्वाग्रही तरिकाले सम्प्रेषण गरेको' भन्ने आरोप थियो। महिला अधिकारकर्मी, सङ्घसंस्था र अभियन्ताले नेपाली मिडियाले महिलाका सवालहरू मनोरञ्जनात्मक, पूर्वाग्रही

र सतही तरिकाले उठाएको आरोप लगाउँदै आएका छन्। यस्तै विभिन्न अल्पसङ्ख्यक, आदिवासी जनजातिले पनि यस्तै आरोप लगाउँदै आएका छन्। दलित समुदायले सामाजिक संस्कारदेखि नीतिनिर्माण तहसम्म विभेदको अन्त्य गर्नेभन्दा पनि यथास्थितिमा देखिएका कमीकमजोरी र तिनमै 'टालो हाल्ने' खालका समाचार सम्प्रेषण गरेको आरोप मिडियालाई लगाएको पाइन्छ। यी थरी थरीका आरोपका बीच नेपाली मिडिया बाँचेको छ, जसलाई चिर्नु नेपाली मिडियाका सामु निकै ठूलो चुनौती हो।

मिडियालाई नजिकबाट नियाल्ने र यसमाथि टिप्पणी गर्नेहरूले केही मुद्दाहरूको उठान गरेका छन्। तर यहाँ यो बेलीविस्तार लगाउने र तिनका कारणबारे खोजी गर्न लागिएको होइन। यथास्थितिमा नेपाली मिडियामा महिला, जनजाति, दलित र मधेसीसँग मिडिया कसरी जोडिएर आएको छ भन्ने खालका प्रकाशित/अप्रकाशित सामग्रीबारे जानकारी दिनु यो सन्दर्भ सूचीको उद्देश्य हो। यस पुस्तकमा भएका अरू अध्यायहरू मिडियामा विभिन्न समुदायका व्यक्तिको सहभागिता वा प्रतिनिधित्वबारे केन्द्रित भए पनि यो सन्दर्भ सूचीमा भने महिला, जनजाति, दलित र मधेसीको विषयवस्तुबारे लेखिएका सामग्रीलाई पनि समेटिएको छ। समावेशीकरणको कुरा गर्दा जोडिएर आउने अपाङ्ग, समलिङ्गी (वा यौन अल्पसङ्ख्यक) आदि विषयमा लेखिएका सामग्री भने यो सूचीमा परेका छैनन्। यो सूचीमा पत्रपत्रिका, म्योगेजिन, पुस्तक, जर्नल, स्मारिका इत्यादिमा विभिन्न कालखण्डमा आएका सामग्रीहरू तथा अप्रकाशित प्रतिवेदन र कार्यपत्रलाई समावेश गरिएको छ। मूलतः यसअघि विभिन्न पुस्तक, जर्नल, लेखमा विभिन्न लेखकले प्रयोग गरिसकेका वा थप अध्ययन सामग्री भनेर त्यस्ता लेख वा पुस्तकमा उल्लेख गरिएकालाई यस सूचीमा पारिएको छ। त्यसबाहेक यो सूची २०६४ पुससम्ममा निकलेका विभिन्न पुस्तक, पत्रपत्रिका र प्रतिवेदन र तिनमा भेटिएका सामग्रीलाई पनि समावेश गरिएको छ।

यसरी समेट्ने क्रममा मुख्य गरी नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूटले २०५६ मा प्रकाशन गरेको *छापामा महिला*; मार्टिन चौतारीकै उत्पादनमा एकता बुक्सले २०५८ मा प्रकाशन गरेको *नेपाली मिडियामा दलित तथा जनजाति*, *छापामा दलित* र *छापामा जनजातिबाट* पनि त्यस्ता सूचीहरू निकालेर राखिएका छन्। मार्टिन चौतारीले २०५९ मा प्रकाशन गरेको *नेपाली मिडिया सन्दर्भ ग्रन्थ* पुस्तकमा जनजाति, महिला, दलित र मधेसीबारे दिइएको सन्दर्भ सामग्रीको सूचीमा समावेश भएका प्रायः सबै सामग्री यहाँ परेका छन्। त्यसबाहेक मार्टिन चौतारीले प्रकाशन गरेका मिडियासम्बन्धी विभिन्न पुस्तक, अस्मिता महिला

सञ्चार तथा स्रोत संस्था, सञ्चारिका समूहका प्रकाशित/अप्रकाशित पुस्तक तथा प्रतिवेदन र तिनमा उल्लेख भएका सन्दर्भ सामग्री, नेपाल पत्रकार महासङ्घको प्रकाशन *पत्रकारिताका २०५५* देखिका अङ्कहरू तथा जागरण मिडिया सेन्टरसँग भएका सामग्रीको पनि सहायता लिइएको छ। यसरी हाम्रो जानकारीमा भएसम्मका सामग्रीलाई यहाँ समेटिएको छ, तर कतिपय सामग्रीहरू, जुन हाम्रो जानकारीभन्दा बाहिर छन्, ती भने यो सूचीमा छुटेका पनि हुन सक्छन्। यहाँ उल्लिखित अधिकांश सामग्रीहरू मार्टिन चौतारी अन्तर्गतको मिडिया स्रोत सामग्री केन्द्रमा प्रयोगकर्ताका लागि उपलब्ध छन्।

- अ.क्षे. र नीना खरेल । २०५० । सञ्चारका महिला: महिलाको सञ्चार । *अस्मिता* १८: २२-२६ ।
- अधिकारी, कृष्ण । २०५७ । पूर्वाञ्चलको पत्रकारितामा महिलाहरू । *नव सञ्जीवनी* २(५): १४ ।
- अधिकारी (पौडेल), शान्ता । २०५९ । चितवनको पत्रकारितामा महिला । *गोरखापत्र*, ३ भदौ, पृ. ५ ।
- अधिकारी, हरिकला । २०६० । नेपाली पत्रकारितामा महिला: समस्या धेरै, समाधान खै ? *पत्रकारिता*, असार-साउन, पृ. १३-१५ ।
- अधिकारी, हरिकला । २०६० । सञ्चारमा महिलाका विषय र सहभागिता: सङ्क्रमणशील प्रयोग र समानता । *कार्यपत्र* ।
- अधिकारी, हरिकला । २०६३ । सञ्चारकर्मी महिलाको समस्या उत्तरआधुनिक चरणमा । मध्यमाञ्चलका महिला पत्रकारहरूका लागि नगरकोटमा आयोजित 'फिचर लेखन तालिम' मा प्रस्तुत कार्यपत्र, ५-१० पुस ।
- अर्याल, इन्दिरा । २०६० । वस्तु र सुन्दरताका आधारमा महिलालाई प्रयोग गर्नु हुँदैन । *पत्रकारिता*, वैशाख-जेठ, पृ. ३१-३३ ।
- अर्याल, कुन्दन । २०५९ । छुवाछूत विरोधी अभियान र प्रेस । *गोरखापत्र*, १४ पुस, पृ. ४ ।
- अर्याल, कुन्दन । २०५९ । छुवाछूतविरुद्ध सामाजिक अभियान र प्रेस । जागरण मिडिया सेन्टरले भैरहवामा आयोजना गरेको 'छुवाछूतविरुद्ध सामाजिक अभियान र प्रेस' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, १३ पुस ।
- अस्मिता । मिति नखुलेको । *महिला तथा बालबालिकाको बेचबिखन रोकथामका लागि सञ्चार सक्रियताको प्रयास* । काठमाडौँ: महिला प्रकाशन गृह, सञ्चार तथा स्रोत संस्था (अस्मिता) ।
- अस्मिता । २०५९ । *नेपाली महिलाहरूमा टेलिभिजनको प्रभाव* । काठमाडौँ: अस्मिता ।

- अस्मिता । २०६० । महिला र मिडिया: नेपालमा महिलाका सम्बन्धमा सञ्चारमाध्यमको अवस्थाबारे एक अध्ययन । काठमाडौं: अस्मिता ।
- अस्मिता । २०६२ । महिला/बालबालिका बेचबिखनविरुद्ध लेखन । काठमाडौं: अस्मिता ।
- अहिराज, राजेश । २०५९ । सञ्चारक्षेत्र से सम्बन्धित संस्थाओ मे मधेसी पत्रकारका प्रतिनिधित्व । विश्लेषण, २७ साउन, पृ. ५ ।
- अहिराज, राजेश । २०६१ । राष्ट्रिय परिप्रेक्ष्यमा मधेसी पत्रकारको सहभागिता । हिमालय टाइम्स, १६ कात्तिक, पृ. ४ ।
- अहिराज, राजेश । २०६१ । नेपाली पत्रकारितामा मधेसी पत्रकारको सहभागिता । हिमालय टाइम्स, २४ कात्तिक, पृ. ४ ।
- अहिराज, राजेश । २०६१ । मधेसी पत्रकारको लगानी र उपलब्धि । विश्लेषण, ३० कात्तिक, पृ. ७ ।
- अहिराज, राजेश । २०६२ । साम्प्रदायिक सञ्चार र मधेसी पत्रकार । 'समसामयिक परिस्थितिमा मधेसीको दृष्टिकोण' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, १८ मङ्सिर ।
- अहिराज, राजेश । २०६४ । मधेस समस्या र सञ्चार जगत । मधेशवाणी, १ माघ, पृ. २ ।
- अहिराज, राजेश । २०६४ । मधेसी पत्रकार महासङ्घको खाँचो । मधेशवाणी, १५ पुस, पृ. ६ ।
- आइबो, मोहन । २०५७ । गुणात्मक मातृभाषा श्रोता सर्वेक्षण: राई-बान्तावा र पूर्विय थारू प्रतिवेदन । अप्रकाशित, श्रोता सर्वेक्षण युनिट, रेडियो नेपाल ।
- आचार्य, नरहरि, संयोजक । २०५१ । रेडियो नेपालबाट राष्ट्रिय भाषाहरूमा समाचार प्रसारण गर्नेबारे सुभाउ समितिको प्रतिवेदन । अप्रकाशित, रेडियो नेपाल, काठमाडौं ।
- आचार्य, निर्मला । २०५५ । नेपालमा महिला पत्रकारहरू: सक्रियता र समस्या । श्रमजीवी स्मारिका । वेदप्रसाद खरेल 'अपजसी' र अरू, सं., पृ. १-३ । काठमाडौं: नेपाल प्रेस युनियन, केन्द्रीय समिति ।
- आचार्य, विद्यान । २०५६ । नेपाली छापामा महिला प्रस्तुति । अस्मिता महिला प्रकाशन गृह, सञ्चार तथा स्रोत संस्थाद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'छापा सञ्चारमाध्यम र महिला' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, १९ कात्तिक ।
- आचार्य, विद्यान । २०५६ । चेलीवेटी बेचबिखनसम्बन्धी अध्ययनहरूको समीक्षा । चेलीवेटी बेचबिखनविरुद्ध सञ्चार सक्रियता । सरोज पन्त, अनुवादक, पृ. ४-२५ । काठमाडौं: अस्मिता ।
- इन्सेक । २०५५ । नेपाली आमसञ्चारमा महिला । मानवअधिकार वर्ष पुस्तक १९९८ । कृष्ण गौतम, रघुनाथ लामिछाने, प्रकाश ज्ञवाली र गोविन्द त्रिपाठी, सं., पृ. १३९-१५३ । काठमाडौं: अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ।
- उपाध्याय, वेदव्यास । २०५८ । रत्नश्री पत्रिकाका नारीअङ्कका सम्पादकीयको अध्ययन र विश्लेषण । मधुपर्क ३८: ४७-५१ ।
- उप्रेती, टङ्क । २०६१ । नेपाली टेलिभिजन उद्योगमा महिला जनशक्तिको स्थिति विश्लेषण । टेलिपत्रिका २(१): ६०-६२ ।

- उप्रेती, टङ्क । २०६१ । मिडियामा जनजातिको सहभागिता किन र कसरी ? *टेलिआवाज*, असोज, पृ. ५४-५५ ।
- उप्रेती, टङ्क । २०६४ । नेपाली टेलिभिजनमा सामाजिक समावेशीकरण । *मिडिया अध्ययन* २: १०५-१२१ ।
- ओझा, प्रेक्षा । २०५८ । प्रेसमा महिला सहभागिता । *प्राची* ३९: २५-२६ ।
- कक्षपति, निर्जला । २०५४ । महिला पत्रकार: उत्साह त छ, तर चारैतिर सङ्घर्ष । *देशान्तर*, १५ असार, पृ. ५ ।
- कक्षपति, निर्जला । २०६२ । आमसञ्चारमा महिला सहभागिता मुद्दासम्बन्धी एक अध्ययन । स्नातकोत्तर शोधपत्र, पत्रकारिता, पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय ।
- कर्ण, राजेशकुमार । २०६४ । सञ्चार जगतमा मधेस कहाँ ? मधेस मिडिया मिसन नेपालद्वारा लहानमा आयोजित 'तराईका सञ्चारकर्मीहरूका लागि सकारात्मक र सुरक्षित वातावरण निर्माण' विषयक कार्यशालामा प्रस्तुत टिप्पणीपत्र, १७ पुस ।
- कसजू, गङ्गा । २०५५ । महिला सशक्तीकरणका लागि सामुदायिक प्रसारण । *हाकाहाकी* २(५): २०-२३ ।
- काउछामगर, बालकृष्ण । २०६० । *छापामा जातीय मुक्ति आन्दोलन* । काठमाडौं: जनजाति मञ्च ।
- काफ्ले, हेमन्त । २०६४ । मधेस आन्दोलनमा नेपालगञ्जको प्रेस । *पत्रकारिता*, असोज, पृ. १०-१३ ।
- कुँवर, कमला । २०५७ । पत्रकारितामा महिला सहभागिता । *मोफसल* । शेरबहादुर के.सी. र अरू, सं., पृ. ४३-४४ । बुटवल: नेपाल पत्रकार महासङ्घ, रुपन्देही शाखा ।
- कुलुड, चन्द्रसिंह । २०६१ । मूलप्रवाहका सञ्चारमाध्यमहरूमा जनजाति सहभागिताको विकासका उपायहरू । मार्टिन चौतारीद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'जनजाति पत्रकारको सङ्ख्या कसरी बढाउने ?' विषयक छलफल कार्यक्रममा प्रस्तुत कार्यपत्र, ७ साउन ।
- के.सी., बलराम । २०५४ । रेडियो नेपालको दलित जागरण कार्यक्रमले दिएका सन्देशहरू । *नव आवाज*, १० कार्तिक, पृ. ४ ।
- के.सी., विट्टु । २०५६ । नेपालको पत्रकारितामा महिलाको सहभागिता । *श्रमजीवी स्मारिका* । चन्द्रकिशोर भा, संयोजक, पृ. २९ । काठमाडौं: नेपाल प्रेस युनियन, केन्द्रीय समिति ।
- के.सी., विट्टु । २०५७ । नेपाली पत्रकारितामा महिला । *युवामञ्च* १३(९): ११-१२ ।
- कोइराला, तीर्थ । २०५४ । नेपाली पत्रकारिता र महिला पत्रकारहरू । नेपालगञ्जमा आयोजित गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, २३ जेठ ।
- क्षितिज, छत्र । २०५८ । जोशिला केटीहरू । *नेपाल समाचारपत्र (सौगात)*, २० असोज, पृ. ८-९ ।

- क्षेत्री, अञ्जु र मञ्जु थापा । २०५६ । नेपालमा चेलीवेटी बेचबिखनसम्बन्धी विद्युतीय सञ्चारमाध्यमका उत्पादनहरूको समीक्षा । *चेलीवेटी बेचबिखनविरुद्ध सञ्चार सक्रियता* । सरोज पन्त, अनुवादक, पृ. ५६-६३ । काठमाडौँ: अस्मिता ।
- क्षेत्री, अञ्जु । २०५८ । नयाँ सञ्चार नीति महिलाका पक्षमा पनि हुनुपर्छ । *कान्तिपुर*, ९ फागुन, पृ. ७ ।
- क्षेत्री, अञ्जु । २०५८ । स्वतन्त्र सञ्चार सम्मेलन र महिला अधिकार । *कान्तिपुर*, १२ पुस, पृ. ६ ।
- क्षेत्री, अञ्जु, मञ्जु थापा र सरोज पन्त । २०५९ । *पत्रकारितामा महिला प्रश्न* । काठमाडौँ: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट ।
- क्षेत्री, अञ्जु । २०५९ । वैकल्पिक सञ्चारमाध्यममा महिला संलग्नता: एक आलोचनात्मक टिप्पणी । *पत्रकारितामा महिला प्रश्न* । अञ्जु क्षेत्री, मञ्जु थापा र सरोज पन्त, पृ. १-१६ । काठमाडौँ: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट ।
- क्षेत्री, अञ्जु । २०५९ । सञ्चारमाध्यममा महिला सहभागिताको संवर्धन: बाधा र चुनौतीहरू । *पत्रकारितामा महिला प्रश्न* । अञ्जु क्षेत्री, मञ्जु थापा र सरोज पन्त, पृ. १७-३७ । काठमाडौँ: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट ।
- क्षेत्री, अञ्जु । २०५९ । सञ्चारमाध्यममा महिला सहभागिता: बहूदो चासोको विषय । *कान्तिपुर*, ७ कात्तिक, पृ. ६ ।
- खड्का, घनश्याम । २०६४ । महिला पत्रकारको छैन निरन्तरता । *पत्रकारिता*, असोज, पृ. १-५ ।
- खड्गा, जितेन्द्र । २०६४ । मधेसमा मिडियाको अवस्था । मधेस मिडिया मिसन नेपालद्वारा लहानमा आयोजित 'तराईका सञ्चारकर्मीहरूका लागि सकारात्मक र सुरक्षित वातावरण निर्माण' विषयक कार्यशालामा प्रस्तुत कार्यपत्र, १७ पुस ।
- खनाल, शङ्कर । २०५९ । विराटनगरका पत्रकार महिलाहरू । *नेपाल समाचारपत्र*, १२ मङ्सिर, पृ. ५ ।
- गिरी, आशा । २०५८ । महिला पत्रकारको भोगाइमा पत्रकारिता । *स्पेसटाइम*, २५ फागुन, पृ. ३ ।
- गुरुङ, चुनबहादुर । २०६२ । सञ्चारमाध्यममा आदिवासी जनजातिका सवाल । नेपाल आदिवासी जनजाति पत्रकार सङ्घ (अनिज) द्वारा काठमाडौँमा आयोजित कार्यक्रममा प्रस्तुत कार्यपत्र, ४ असार ।
- गुरुङ, सङ्गीता । २०६० । प्रजातन्त्र पुनर्बहालीपछि पत्रकारितामा आदिवासी जनजातिको सहभागिता: एक अध्ययन । स्नातकोत्तर शोधपत्र, पत्रकारिता, पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय ।
- गौतम, जयदेव । २०५१ । पत्रकारितामा आधा आकाश । *कान्तिपुर (कोसेली)*, ८ साउन, पृ. क ।
- गौतम, दीपा । २०६० । काँचको पर्दा पछाडि । *कान्तिपुर*, २२ माघ, पृ. ७ ।

- गौतम, दीपा । २०६१ । टेलिभिजनमा महिला सहभागिता । *नेपाल समाचारपत्र*, १३ चैत, पृ. ४ ।
- गौतम, दीपा । २०६१ । सयथरी बाजा एउटै ताल । *कान्तिपुर*, १६ असार, पृ. ७ ।
- गौतम, दीपा । २०६१ । सिला खोज्ने प्रयास । *गोरखापत्र*, १४ मङ्सिर, पृ. ५ ।
- गौतम, दीपा । २०६२ । त्यसै त महिला त्यसमाथि... । *राजधानी*, ९ मङ्सिर, पृ. ८ ।
- गौतम, दीपा । २०६२ । महिला सशक्तीकरण: टेलिभिजन च्यानल र नीतिनिर्माण तह । *अन्नपूर्ण पोष्ट*, ८ असार, पृ. ८ ।
- गौतम, दीपा । २०६२ । महिला सञ्चारकर्मी: मनको आँखामा प्रभावकारी । *समय*, १६ असार, पृ. ४२ ।
- गौतम, दीपा । २०६३ । काँचको पर्दा: नेपाली टेलिभिजनमा महिला । काठमाडौँ: मार्टिन चौतारी ।
- गौतम, दीपा । २०६३ । सञ्चारमा मधेसी । *राजधानी*, ७ साउन, पृ. २ ।
- गौतम, दीपा । २०६३ । राज्य पुनःसंरचनामा सञ्चारकर्मी महिलाको भूमिका । इन्टरनेशनल एसोसिएसन अफ वुमन इन रेडियो एण्ड टेलिभिजन तथा साथी नेपालद्वारा काठमाडौँमा आयोजित 'पुनः निर्माण प्रक्रियामा महिला सञ्चारकर्मीको भूमिका' विषयक राष्ट्रिय सम्मेलनमा प्रस्तुत कार्यपत्र, १३-१४ मङ्सिर ।
- गौतम, भास्कर । २०६४ । धरापमा मिडिया: व्यावसायिक र राजनीतिक सन्दर्भ । मधेस मिडिया मिसन नेपालद्वारा लहानमा आयोजित 'तराईका सञ्चारकर्मीहरूका लागि सकारात्मक र सुरक्षित वातावरण निर्माण' विषयक कार्यशालामा प्रस्तुत टिप्पणी पत्र, १७ पुस ।
- गौतम, शोभा । २०५४ । प्रजातन्त्र सुदृढीकरणमा सञ्चारमाध्यमको भूमिका र महिला सहभागिता । *गोरखापत्र*, १० जेठ, पृ. ६ ।
- गौतम, शोभा । २०५४ । सञ्चार क्षेत्रमा महिला: अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय नीति र व्यवहार । *हिमालय टाइम्स*, ६ असार, पृ. ४ ।
- गौतम, शोभा । २०५४ । सञ्चारमाध्यम र लैङ्गिक अवधारणा । *सम्बोधन*, ११ पुस, पृ. ३ ।
- गौतम, शोभा । २०५५ । पत्रकारिता जगतमा महिलाको उत्साह । *राष्ट्रिय समाचार समिति ३८ औँ वार्षिकोत्सव स्मारिका-२०५५* । श्रीरामसिंह बस्नेत, संयोजक, पृ. ५८-६० । काठमाडौँ: रासस ।
- गौतम, शोभा । २०५६ । महिलाको चरित्रप्रति आमसञ्चारको पूर्वाग्रह । *आजको समाचारपत्र*, ९ असार, पृ. ४ ।
- घले, खिम । २०६२ । आदिवासी जनजाति र प्रेस । *अनिज तेस्रो राष्ट्रिय महाधिवेशन*, २०६२ *स्मारिका*, पृ. २-३ । काठमाडौँ: नेपाल आदिवासी जनजाति पत्रकार सङ्घ ।
- घले, खिम । २०६३ । बहुलवादी मिडियाका लागि अनिज । *मिडिया अध्ययन १*: १९७-२०६ ।

घले, खिम । सन् २००७ । मधेस र जनजाति आन्दोलनमा नेपाली प्रेस । प्रेस स्वतन्त्रता: लोकतन्त्रको एक वर्ष । बलराम बानियाँ, सं., पृ. १०३-११८ । काठमाडौं: नेपाल पत्रकार महासङ्घ ।

घिमिरे, गणेशप्रसाद । २०६१ । टेलिभिजन विज्ञापन र लैङ्गिक संवेदनशीलताको स्थिति । टेलिपत्रिका २(१): ५८-५९ ।

घिमिरे, डी.आर. । मिति नखुलेको । प्रजातन्त्रको सुदृढीकरणका लागि सञ्चारमाध्यमको भूमिका र महिला सहभागिता । बुटवलमा आयोजित गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र ।

चटौत, आरती । सन् २००४ । विद्युतीय सञ्चारमाध्यम: जेन्डर लेन्समा । अप्रकाशित अनुगमन प्रतिवेदन, सञ्चारिका समूह नेपाल ।

चन्द्रकिशोर । २०५८ । नेपाली पत्रकारितामा मधेसी पत्रकार । खबर, साउन-भदौ, पृ. ४-६ ।

चन्द्रकिशोर । २०५९ । वातावरणको खोजीमा छुन् वीरगञ्जेली पत्रकार महिलाहरू । अन्नपूर्ण पोष्ट, १८ मङ्सिर, पृ. २ ।

चन्द्रकिशोर । सन् २००७ । संविधानसभा, मधेसी मुद्दा र मिडिया । सहमतिको राजनीति, संविधानसभा र मिडिया, पृ. ४७-५२ । काठमाडौं: दक्षिण एसियाली स्वतन्त्र पत्रकार सङ्गठन (साप्मा), नेपाल च्याप्टर ।

चौधरी, किशोर । २०६० । महिलाहरू टेलिभिजनमा के हेर्न चाहन्छन् ? सर्वोत्तम १(११): ७८-७९ ।

चौधरी, कृष्णराज सर्वहारी । २०५५ । थारू भाषाके पत्रपत्रिकाका एक चर्चा । थारू संस्कृति २२(१३): ७-१० ।

चौधरी, कृष्णराज सर्वहारी । २०६४ । थारू पत्रपत्रिकाको विगत र वर्तमान । मिडिया अध्ययन २: १-३३ ।

चौधरी, जयप्रकाश । नेपाली टेलिभिजनहरूमा राष्ट्रिय भाषा । टेलिपत्रिका ४: ३१-३५ ।

चौधरी, राकेशप्रसाद । २०६३ । उपत्यकामा मैथिली प्रकाशन/प्रसारण । पत्रकारिता, असार, पृ. ७ ।

जागरण मिडिया सेन्टर । २०६० । नेपाली प्रेसमा दलित: सञ्चार निगरानी, २०५९-६० । अप्रकाशित प्रतिवेदन, जागरण मिडिया सेन्टर, सूचना तथा स्रोत केन्द्र, काठमाडौं ।

जागरण मिडिया सेन्टर । २०६१ । सञ्चार निगरानी प्रतिवेदन (वैशाख-असोज) । अप्रकाशित, जागरण मिडिया सेन्टर, सूचना तथा स्रोत केन्द्र, काठमाडौं ।

जागरण मिडिया सेन्टर । २०६१ । सञ्चार निगरानी प्रतिवेदन (कात्तिक-चैत) । अप्रकाशित, जागरण मिडिया सेन्टर, सूचना तथा स्रोत केन्द्र, काठमाडौं ।

जागरण मिडिया सेन्टर । २०६२ । सञ्चार निगरानी प्रतिवेदन (वैशाख-असोज) । अप्रकाशित, जागरण मिडिया सेन्टर, सूचना तथा स्रोत केन्द्र, काठमाडौं ।

- जागरण मिडिया सेन्टर । २०६२ । सञ्चार निगरानी प्रतिवेदन (कात्तिक-चैत) । अप्रकाशित, जागरण मिडिया सेन्टर, सूचना तथा स्रोत केन्द्र, काठमाडौं ।
- भा, धर्मेन्द्र । २०६३ । समावेशीकरणको सन्दर्भमा मधेस र मिडिया । फ्रिडम फोरम र सामाजिक समावेशीकरण अनुसन्धान कोषद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'सामाजिक समावेशीकरण र मिडिया' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, ९ असोज ।
- भा, राजेश । २०५९ । मधेसी पत्रकारहरू सबैतिर उपेक्षित । *विश्वदीप*, १३ भदौ, पृ. ७ ।
- तामाङ, परशुराम । २०५१ । रेडियो नेपालबाट जनजातिका भाषाहरूमा समाचार प्रसारण गर्नेबारे । *छार-म्हेन्दो* ३(१६): ५-८ ।
- तामाङ, प्रतीक डेसुर । २०६२ । तामाङ प्रकाशन पचासौं वर्षमा । *बहुभाषिक सयपत्री* २०: १४-३७ ।
- तामाङ, प्रतीक डेसुर । २०६२ । तामाङ भाषाका रेडियो कार्यक्रममा बहसको स्वरूप । *रेडियो पत्रकारिता: एफएममा समाचार र संवाद* । प्रत्यूष वन्त, शेखर पराजुली, देवराज हुमागाईं, कोमल भट्ट र कृष्ण अधिकारी, सं., पृ. ४२४-४४८ । काठमाडौं: मार्टिन चौतारी ।
- तामाङ, प्रतीक डेसुर । २०६२ । *रेडियोमा तामाङ भाषा* । काठमाडौं: सञ्जय डेसुर तामाङ ।
- तामाङ, प्रतीक डेसुर । २०६३ । तामाङ सञ्चार समूहमाथि एक दृष्टि । *मिडिया अध्ययन* १: २०७-२२४ ।
- तामाङ, रवीन्द्र । २०५७ । विगतदेखि वर्तमानसम्मको तामाङ पुस्तक र पत्रपत्रिकाको इतिहास । *तामाङ टुडे* १(४/५): ५-९ ।
- तामाङ, रवीन्द्र । २०५८ । तामाङ जातिको पुस्तक र पत्रपत्रिकाको इतिहास । *मधुपर्क* ३८७: ४-९ ।
- तामाङ, रुद्रसिंह । २०६१ । आदिवासी जनजाति पत्रकारहरूको सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक वृद्धि कसरी गर्ने ? मार्टिन चौतारीद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'जनजाति पत्रकारको सङ्ख्या कसरी बढाउने ?' विषयक छलफलमा प्रस्तुत कार्यपत्र, ७ साउन ।
- तिर्मिसिना, रामकृष्ण । २०६१ । सञ्चारसम्बन्धी कानून र व्यवहारमा महिलाको सन्दर्भ । कार्यपत्र ।
- तिर्मिसिना, यसोदा । पत्रकारितासँग मेरो परिचय र अभ्यास । *मिडिया अध्ययन* १: २६९-२७६ ।
- थापा, धर्मराज । २०५९ । ज्याम्याङ लामाले तामाङ भाषाको गीत रेडियोमा गाउनुभएको थियो । *ज्याम्याङ लामा स्मृति ग्रन्थ* । रविन्द्र ग्यावक तामाङ र प्रतीक डेसुर तामाङ, सं., पृ. ९२-९३ । काठमाडौं: ज्याम्याङ लामा स्मृति ग्रन्थ प्रकाशन समिति ।
- थापा, मञ्जु । २०५१ । अर्धनग्न तस्वीर, स्त्री चरित्र र नेपाली पत्रपत्रिकाहरू । *अस्मिता* २५: २७-२९ ।

थापा, मञ्जु । २०५१ । दैनिक छापाहरूमा महिला समाचार । *अस्मिता* ३३: ४६-४८ ।

थापा, मञ्जु । २०५१ । नेपाल टेलिभिजन, विज्ञापन र महिला मोडेल । *अस्मिता* ३०: ४४-४६ ।

थापा, मञ्जु । २०५१ । महिला विषय प्राथमिकताको सूचीमा पर्दैनन् । *अस्मिता* २६: ३६-३७ ।

थापा, मञ्जु । २०५१ । महिला स्तम्भमा महिला हस्ताक्षर । *अस्मिता* ३१: २८-२९/५२ ।

थापा, मञ्जु । २०५१ । विज्ञापन र महिला मोडेल । *अस्मिता* ३५: ३१-३२ ।

थापा, मञ्जु । २०५२ । वेइजिड सम्मेलन र नेपाली छापाहरू । *अस्मिता* ३९: ३३-३४ ।

थापा, मञ्जु । २०५२ । वर्तमान राजनीति, स्त्रीवाचक उपमा र नेपाली छापाहरू । *अस्मिता* ४१: ३४-३५ ।

थापा, मञ्जु । २०५३ । गलत सूचना प्रवाह गर्ने हचुवा लेखन रोकनुपर्छ । *कान्तिपुर*, ११ कात्तिक, पृ. ७ ।

थापा, मञ्जु । २०५३ । पत्रिकाका कार्टूनहरूमा महिला छविको दुरुपयोग । *अस्मिता* ४३: २४-२५ ।

थापा, मञ्जु । २०५३ । बम्बईबाट फर्काइएका चेलीबेटी र पत्रपत्रिकाको चासो । *अस्मिता* ४५: २४-२७ ।

थापा, मञ्जु । २०५३ । मनोरञ्जनपूर्ण ब्लो-अपहरू । *अस्मिता* ४६: ३६-३७ ।

थापा, मञ्जु । २०५४ । मिनी वेइजिड, ८ मार्च र सञ्चारमाध्यमहरू । *अस्मिता* ४८: ४४ ।

थापा, मञ्जु । २०५५ । सामाजिक लिङ्गभेदका विषयप्रति कति चासो राख्छन् गाउँले पत्रिकाहरू ? *अस्मिता* ४९: २७-२९ ।

थापा, मञ्जु । २०५६ । व्यापारको माध्यम बनेको छ महिला शरीर । *अस्मिता* ५१: १९ ।

थापा, मञ्जु । २०५७ । सञ्चारमा नियाल्दा 'महिला' । काठमाडौं: *अस्मिता* ।

थापा, मञ्जु । २०५८ । दक्षिण एसियामा टेलिभिजन र लैङ्गिक सचेतना । *कान्तिपुर*, २६ कात्तिक, पृ. ७ ।

थापा, मञ्जु । २०५८ । नाम मात्रको महिला प्रतिनिधित्व समस्याको थालनी । *कान्तिपुर*, २२ भदौ, पृ. ७ ।

थापा, मञ्जु । २०५८ । महिला र लैङ्गिकतासम्बन्धी सवालहरूमा सकारात्मक हुँदैछ नेपाली सञ्चारमाध्यम । *अस्मिता* ६५: १६-२६ ।

थापा, मञ्जु । २०५८ । महिलासम्बन्धी सवालहरूमा जनमतको सिर्जना: एफएम रेडियोको उपयोग । *अस्मिता* ६५: ४२-४८ ।

थापा, मञ्जु । २०५८ । लैङ्गिक समानताको सन्दर्भमा नेपाली सञ्चारमाध्यम । *कान्तिपुर*, १९ भदौ, पृ. ७ ।

थापा, मञ्जु । २०५९ । एकैपटक एउटै विषयमा धेरै लेखहरू किन लेखिन्छन् ? *कान्तिपुर*, २९ पुस, पृ. ७ ।

- थापा, मञ्जु । २०५९ । मरनीदेवी, सञ्चारमाध्यम र लैङ्गिक संवेदनशीलता । कान्तिपुर, २० साउन, पृ. ७ ।
- थापा, मञ्जु । २०५९ । सञ्चार माध्यममा महिलाको चित्रण: निर्मित यथार्थ र अपेक्षित छवि । *पत्रकारितामा महिला प्रश्न* । अञ्जु क्षेत्री, मञ्जु थापा र सरोज पन्त, पृ. ३८-६८ । काठमाडौं: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट ।
- थापा, मञ्जु । २०५९ । महिलासम्बन्धी सवालहरूमा जनमतको सिर्जना: एफएम रेडियोको उपयोग । *स्थानीय रेडियो: सम्भावना र उपयोगिता* । प्रत्यूष वन्त र रघु मैनाली, सं., पृ. ६५-७८ । काठमाडौं: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट र मार्टिन चौतारी ।
- थापा, मञ्जु । २०५९ । सञ्चार माध्यममा लिङ्ग-सचेत भाषा, तस्वीर र कार्टुनको प्रयोग । *पत्रकारितामा महिला प्रश्न* । अञ्जु क्षेत्री, मञ्जु थापा र सरोज पन्त, पृ. ९६-१२० । काठमाडौं: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट ।
- थापा, मञ्जु । २०५९ । सञ्चारमा लैङ्गिक समानताको वैधानिक पाटो: नीति, ऐन, निर्देशिका र आचारसंहितामा महिला प्रश्न । *पत्रकारितामा महिला प्रश्न* । अञ्जु क्षेत्री, मञ्जु थापा र सरोज पन्त, पृ. ६९-९५ । काठमाडौं: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट ।
- थापा, मञ्जु । २०६० । महिला र लैङ्गिकतासम्बन्धी सवालहरूमा सकारात्मक हुँदैछ नेपाली सञ्चारमाध्यम । *मिडिया उत्पादन र अन्तर्वस्तु* । रमेश पराजुली र प्रत्यूष वन्त, सं., पृ. १५५-१७३ । काठमाडौं: मार्टिन चौतारी र सामाजिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र ।
- थापा, मञ्जु । २०६३ । महिला सहभागिता विशेष प्रबर्द्धनको आवश्यकता । *पत्रकारिता*, पुस, पृ. १० ।
- थामी, टहल । २०६२ । आमसञ्चारमा आदिवासी जनजाति: अध्ययन-प्रतिवेदन । अप्रकाशित, नेपाल आदिवासी जनजाति महासङ्घ/जनजाति सशक्तीकरण परियोजना । दाहाल, काशीराज । मिति नखुलेको । पत्रपत्रिकामा महिला विषयक विभिन्नखाले समाचार प्रकाशनबाट हुने सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभावहरू । कार्यपत्र ।
- दाहाल, तारानाथ । २०५९ । महिलामाथिको विभेदपूर्ण कानून: प्रेसको उत्तरदायित्व । नेपाल पत्रकार महासङ्घ र महिला तथा बालबालिका र समाज कल्याण मन्त्रालयद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'नेपालमा विद्यमान महिला विरुद्धका भेदभावपूर्ण कानूनहरू' विषयक अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा प्रस्तुत छलफल पत्र, ३० फागुन ।
- दाहाल, तारानाथ । २०५९ । सञ्चारमाध्यमको उपयोग । *जन उत्थान* २१: ५-८ ।
- दाहाल, तारानाथ । २०६३ । सामाजिक समावेशीकरणका लागि मिडिया बहुलवाद । फ्रिडम फोरम र सामाजिक समावेशीकरण अनुसन्धान कोषद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'सामाजिक समावेशीकरण र मिडिया' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, ९ असोज ।

- दिक्पाल, राजकुमार । सन् २००७ । संविधानसभा: आदिवासी जनजातिको सवाल र सञ्चारमाध्यमको भूमिका । *सहमतिको राजनीति, संविधानसभा र मिडिया*, पृ. ८३-१०२ । काठमाडौं: दक्षिण एसियाली स्वतन्त्र पत्रकार सङ्गठन (साफ्मा), नेपाल च्याप्टर ।
- दीक्षित, कमल । २०५० । को हुन् मोतिदेवी ? *अस्मिता* १८: १९-२० ।
- नाम उल्लेख नभएको । २०५१ । विकृत यात्रामा हिँडेका गाइजात्रे पत्रिकाहरू । *अस्मिता* २८: ४६-४८ ।
- नाम उल्लेख नभएको । २०५७ । महिला आन्दोलन र सञ्चारमाध्यमको भूमिका । *एक्काइसौं शताब्दी* ४२: २९-३० ।
- नाम उल्लेख नभएको । २०५९ । सञ्चारले समेटेका दलित आवाजहरू । *जागरण, साउन-भदौ*, पृ. उल्लेख नभएको ।
- नेपाल, जगत । २०६१ । मुक्त कमैया समुदायमा आम सञ्चारमाध्यमको प्रभाव । स्नातकोत्तर शोधपत्र, पत्रकारिता, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।
- नेपाल पत्रकार महासङ्घ । २०६४ । *मधेश आन्दोलनमा प्रेस* । काठमाडौं: नेपाल पत्रकार महासङ्घ ।
- नेपाल, महेश्वर 'महेश' । २०५८ । लैङ्गिक समानता र मिडिया । *स्पर्श* ४(२): २५ ।
- नेपाल, माधव । मिति नखुलेको । महिलासम्बन्धी संवेदनशील विषयवस्तुमा स्थानीय सञ्चारमाध्यमको दृष्टिकोण । फ्रेडरिक इवर्ट स्टिफटुडद्वारा बुटवलमा आयोजित 'महिलासम्बन्धी संवेदनशील विषयवस्तुमा स्थानीय सञ्चारमाध्यमको भूमिका' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र ।
- नेपाल, माधव । मिति नखुलेको । रुपन्देहीको पत्रकारितामा महिला समाचारको स्थान । फ्रेडरिक इवर्ट स्टिफटुड र सञ्चारिका समूहद्वारा बुटवलमा आयोजित गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र ।
- नेपाली, राजेश्वर । २०५९ । नेपाली पत्रकारितामा मधेसीहरूको योगदान । *सत्याग्रह*, २७ साउन, पृ. ६ ।
- पन्त, टङ्क । २०५७ । महिला पत्रकारितामा पुरुष पत्रकारको भूमिका । *नेपाल समाचारपत्र*, ३ पुस, पृ. ४ ।
- पन्त, टङ्क । २०५७ । महिला पत्रकारितामा महिला इतरले खेलेको भूमिका । *पत्रकारिता*, पुस-माघ, पृ. ३५-३७ ।
- पन्त, टङ्क । २०६० । पत्रकारितामा महिला । *पत्रकारिता*, वैशाख-जेठ, पृ. १८-२० ।
- पन्त, सरोज । २०५४ । महिलाको साम्प्रतिक अधिकारसम्बन्धी बहसमा प्रेसको भूमिका । अस्मिता महिला प्रकाशन गृह र फ्रेडरिक इवर्ट स्टिफटुडद्वारा काठमाडौंमा गरिएको 'महिलाको साम्प्रतिक अधिकार: सञ्चारमाध्यमको भूमिका र स्वाधीन हैसियतको पक्ष' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, २९ असार ।

- पन्त, सरोज, अनुवादक । २०५६ । चेलीबेटी बेचबिखनविरुद्ध सञ्चार सक्रियता । काठमाडौं: अस्मिता ।
- पन्त, सरोज । २०५६ । चेलीबेटी बेचबिखनबारे मुद्रण सञ्चारमाध्यममा प्रकाशित सामग्री: एक विश्लेषण । चेलीबेटी बेचबिखनविरुद्ध सञ्चार सक्रियता । सरोज पन्त, अनुवादक, पृ. २६-५५ । काठमाडौं: अस्मिता ।
- पन्त, सरोज । २०५९ । परिवर्तनकारी पत्रकारिता: महिलाको पक्षमा कसरी लेख्ने ? पत्रकारितामा महिला प्रश्न । अञ्जु क्षेत्री, मञ्जु थापा र सरोज पन्त, पृ. १२१-१४७ । काठमाडौं: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट ।
- पन्त, सरोज । २०६० । चेलीबेटी बेचबिखनविरुद्ध छापा माध्यमको सक्रियता । काठमाडौं: अस्मिता ।
- पराजुली, कमला । २०५६ । आमसञ्चारमा महिला सहभागिता । समकालीन, १३ साउन, पृ. ५ ।
- पराजुली, रमेश । २०६० । मिडियामा महिला जीवनवृत्ति: चालक महिलासम्बन्धी छापा सामग्रीको एक अध्ययन । मिडियाको चिरफार: केही सामाजिक सन्दर्भ । प्रत्यूप वन्त र रमेश पराजुली, सं., पृ. १७९-१९८ । काठमाडौं: मार्टिन चौतारी र सामाजिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र ।
- पराजुली, शेखर । सन् २००० । पत्रकारितामा जनजाति: विवरणात्मक समीक्षा । स्टडीज इन नेपाली हिस्ट्री एण्ड सोसाइटी ५(२): २२७-२४९ ।
- पराजुली, शेखर । २०५८ । पत्रपत्रिकामा जनजाति: विवरणात्मक समीक्षा । नेपाली मिडियामा दलित तथा जनजाति । प्रत्यूप वन्त र शेखर पराजुली, सं., पृ. ९१-११२ । काठमाडौं: एकता बुक्स ।
- पराजुली, शेखर र भास्कर गौतम । २०५८ । पत्रकारितामा दलितको न्यून सहभागिता । विकास १०(२०): २८-२९ ।
- पराजुली, शेखर र भास्कर गौतम । २०५८ । प्रिन्ट मिडियामा दलित र जनजाति सहभागिता: राष्ट्रिय सर्वेक्षण । नेपाली मिडियामा दलित तथा जनजाति । प्रत्यूप वन्त र शेखर पराजुली, सं., पृ. २१-५६ । काठमाडौं: एकता बुक्स ।
- पराजुली, शेखर र भास्कर गौतम । २०५८ । प्रिन्ट मिडियामा जनजाति सहभागिता । विकास १०(२१): ४२-४३ ।
- पराजुली, शेखर, प्रत्यूप वन्त, कृष्ण अधिकारी, कोमल भट्ट र देवराज हुमागाई, सं. । २०६० । नेपाली मिडिया सन्दर्भ ग्रन्थ । काठमाडौं: मार्टिन चौतारी र सामाजिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र ।
- पहाडी, विनोद । २०५९ । दलित समुदायमा पत्रकारिता अभियान । जागरण, साउन-भदौ, पृ. उल्लेख नभएको ।

पहाडी, विनोद । २०६३ । सामाजिक न्यायका लागि छुवाछूत उन्मूलनमा आमसञ्चारको भूमिका । ल्यान्काउ नेपालले आयोजना गरेको 'सामाजिक न्यायका लागि छुवाछूत उन्मूलनमा आमसञ्चारको भूमिका' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, ३१ साउन । पाण्डे, ज्ञानु । २०५६ । पत्रकार महिला कि महिला पत्रकार । *कान्तिपुर*, २५ भदौ, पृ. ६ । पुरी, शिव । २०६४ । जोखिमपूर्ण छ मधेसमा पत्रकारिता । *पत्रकारिता*, असार, पृ. ११-१२ ।

पोखरेल, गोकुल, तारानाथ दाहाल र सन्तोष सिग्देल, सं. । २०६४ । *मधेस आन्दोलनमा मिडिया* । काठमाडौं: फ्रिडम फोरम ।

प्रेमर्षि, धीरेन्द्र । २०६१ । रेडियोमा मधेस र मधेसी । *रेडियो नेपालको सामाजिक इतिहास* । प्रत्युष वन्त, शेखर पराजुली, देवराज हुमागाई, कृष्ण अधिकारी र कोमल भट्ट, सं., पृ. ३४९-३६६ । काठमाडौं: मार्टिन चौतारी ।

प्रेमर्षि, धीरेन्द्र । सन् २००६ । मधेसको टुटुल्को मात्र देख्ने नेपाली मिडिया । *मधेस: समस्या र सम्भावना* । बसन्त थापा र मोहन मैनाली, सं., पृ. १२७-१५३ । ललितपुर: सोसल साइन्स बहा: ।

प्रेमर्षि, धीरेन्द्र । सन् २००७ । संविधानसभा, मधेस र मिडिया । *सहमतिको राजनीति, संविधानसभा र मिडिया*, पृ. १०९-११८ । काठमाडौं: दक्षिण एसियाली स्वतन्त्र पत्रकार सङ्गठन (साफमा), नेपाल च्याप्टर ।

प्रेस काउन्सिल बुलेटिन । २०६१ । नेपाली छापामा लैङ्गिक प्रसङ्गबारेको छलफल । ७(४): ३ ।

प्रेस काउन्सिल नेपाल । २०६२ । *नेपाली छापामाध्यममा लैङ्गिक सवालको अनुगमन* । काठमाडौं: प्रेस काउन्सिल नेपाल ।

बराइली, पूर्णसिंह । २०६१ । छापामा दलित सवाल: समाचार उल्लेख, लेख र सम्पादकीय न्यून । *जागरण* २(४): ५-६ ।

बराल, तारा । २०५३ । महिला प्रसङ्ग र हाम्रो सञ्चार । महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालय र युएनएफपीएद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'सञ्चारमाध्यमद्वारा महिलाहरूको सकारात्मक छवि प्रस्तुत गर्ने सम्बन्धमा वरिष्ठ सञ्चारकर्मीको निमित्त कार्यशाला' गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, २१-२२ फागुन र ५ चैत ।

बराल, तारा । २०५५ । हाम्रो सञ्चार र महिला सशक्तीकरण । *विदुषी* २(४): १२-१३ ।

बराल, तारा । २०५७ । पत्रकारितामा महिला सहभागिता: आँटिलो प्रयास । *गोरखापत्र*, ७ पुस, पृ. ६ ।

बस्नेत, बबिता । २०५४ । चेलीबेटी बेचबिखन रोक्न सञ्चारमाध्यमको कस्तो भूमिका हुन सक्छ? *नेपालीपत्र*, ११ पुस, पृ. ६ ।

बस्नेत, बबिता, संयोजक । सन् १९९८ । *महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसासम्बन्धी वार्षिक सञ्चार अनुगमन प्रतिवेदन- १९९८* । ललितपुर: साथी ।

- बस्नेत, बबिता, संयोजक । सन् १९९९ । महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसासम्बन्धी वार्षिक सञ्चार अनुगमन प्रतिवेदन- १९९९ । ललितपुर: साथी ।
- बस्नेत, बबिता । २०५६ । महिला पत्रकारका समस्याहरू । घटना र विचार, ३० असार, पृ. ३ ।
- बस्नेत, बबिता । २०५८ । महिला र सञ्चार । नेपाली युवा र प्रजातन्त्र । भुवन पाठक, सं., पृ. १८५-१९० । काठमाडौँ: सामाजिक युवा परिषद् नेपाल ।
- बस्नेत, बबिता, संयोजक । सन् २००४ । सञ्चार अनुगमन प्रतिवेदन । अप्रकाशित, सञ्चारिका समूह, काठमाडौँ ।
- बस्नेत, बबिता, सं. । २०६० । महिलाका लागि वैदेशिक रोजगार: चुनौती र अवसरहरू (सञ्चार अभियानका क्रममा प्रकाशित लेख-रचनाहरूको सँगालो) । ललितपुर: सञ्चारिका समूह र संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महिला विकास कोष (यूनिफेम)
- बस्नेत, बबिता, सं. । २०६२ । सञ्चारको मूल प्रवाहमा लैङ्गिक समानता: अनुगमन प्रतिवेदन (मे २००४-अप्रिल २००५) । काठमाडौँ: सञ्चारिका समूह नेपाल ।
- बस्नेत, श्रीरामसिंह । २०५१ । महिला पत्रकार- अठोट कति ? कान्तिपुर, ३२ साउन, पृ. ४ ।
- बाँस्कोटा, अमृता । २०५१ । आमसञ्चार र महिला सहभागिता । पुनर्जागरण, २२ कात्तिक, पृ. ६ ।
- बुढाथोकी, गोपाल । सन् २००३ । महिलामाथि हुने हिंसाविरुद्ध सञ्चारको भूमिका । सञ्चारिका समूह नेपालद्वारा आयोजित 'महिलामाथि हुने हिंसाविरुद्धमा सञ्चारमाध्यमको भूमिका' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, २५ नोभेम्बर ।
- भट्टचन, कृष्णबहादुर । २०५४ । नेपालको सञ्चारमा महिलाको स्थिति विश्लेषण । सञ्चारिका समूह र फ्रेडरिक डबर्ट स्टिफ्टुडको सहयोगमा काठमाडौँमा आयोजित 'समानता र ऐक्यबद्धताका लागि सञ्चार: सञ्चारमा महिलाको बढ्दो सहभागिता' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, १२-१३ साउन ।
- भट्ट, प्रमोद । २०५८ । छापामा दलितका समाचार: विषयवस्तु विश्लेषण । नेपाली मिडियामा दलित तथा जनजाति । प्रत्यूष वन्त र शेखर पराजुली, सं., पृ. ५७-६८ । काठमाडौँ: एकता बुक्स ।
- भट्ट, प्रमोद । २०५८ । नेपाली छापामा दलितसम्बन्धी समाचार । हाकाहाकी ४(९): १५-१६ ।
- भट्टराई, अमोददेव । २०५० । राष्ट्रिय भाषाहरूमा समाचार प्रसारण: एक दृष्टि । कान्तिपुर, २२ चैत, पृ. ४ ।
- भट्टराई, अमोददेव । २०५१ । आमसञ्चारको माध्यम रेडियो नेपालद्वारा बदलिँदो परिस्थितिमा नेवारी भाषामा प्रसारण हुने समाचारको औचित्य र प्रभाव । स्नातकोत्तर शोधपत्र, समाजशास्त्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।
- भट्टराई, दीपक । २०६१ । नवलपरासी जिल्लाको डेढगाउँ विकास समितिका महिलाको आमसञ्चार माध्यममा पहुँच र त्यसको प्रभाव । स्नातकोत्तर शोधपत्र, पत्रकारिता, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

- भट्टराई, बेनुपराज । २०६० । पत्रकार बन्ने होडमा पूर्वेली महिला । *पत्रकारिता, भदौ-कात्तिक*, पृ. २९ ।
- भट्टराई, शार्दूल । २०५१ । रेडियो नेपाल: मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रमहरूमा महिलाको अपमान किन ? *अस्मिता* ३१: १८-१९ ।
- भण्डारी, दुर्गाप्रसाद । २०६० । लैङ्गिक समानता: सम्प्रेषण र सन्देश । *सम्वाहक* १(१): १८-१९ ।
- भण्डारी, विशाल । २०६४ । दोलखामा महिला पत्रकारहरूको सङ्ख्या बढ्दो । *छलफल*, ८ पुस, पृ. ७ ।
- भादगाउँले, अमृत । २०५४ । नेपाली पत्रकारितामा महिला सहभागिताको प्रश्न । *गतिविधि*, १९ माघ, पृ. ५ ।
- मण्डल, विन्देसर । २०५७ । नेपाली प्रेसका सामग्रीको चिरफार: पुरुषलाई कामसुख दिने वस्तु मात्र होइनन् महिला । *बुधवार*, १९ पुस, पृ. ६ ।
- मधेशवाणी । २०६४ । मधेस मिडिया मिसन नेपालद्वारा लहानमा आयोजित 'क्रियटिड् अ पोजेटिभ एण्ड सेक्योर एन्भाइरनमेन्ट फर मिडिया इन तराई' विषयक ३ दिने गोष्ठी घोषणापत्र- २०६४/०९/१८ । १ माघ, पृ. ६ ।
- महर्जन, बसन्त । २०५९ । काठमाडौंका एफएम रेडियोमा नेपाल भाषा । *स्थानीय रेडियो: सम्भावना र उपयोगिता* । प्रत्युष वन्त र रघु मैनाली, सं., पृ. १२१-१३८ । काठमाडौं: नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट र मार्टिन चौतारी ।
- मानन्धर, सुलोचना । २०५३ । *मूल्याङ्कनको मूल्याङ्कनमा* महिला । *बुधवार*, २३ माघ, पृ. ३ ।
- मास्के, सुसन । २०५० । पत्रकारितामा महिला: हिजो र आज । *अस्मिता* १८: ८-१७ ।
- मास्के, सुसन । २०५० । आम सञ्चारमा महिला छवि । *अस्मिता* १८: ३०-३५ ।
- मास्के, सुसन । २०५५ । नेपाली सञ्चारमाध्यम र महिला सक्रियता । *अस्मिता* ४९: ७-१७ ।
- मास्के, सुसन । २०५६ । वैकल्पिक सञ्चारमाध्यम: सञ्चार जगतमा नयाँ लहर । *अस्मिता* १२(५०): ११-१९ ।
- मिडिया सर्भिसेज इन्टरनेसनल (एमएसआई) । २०५९ । मिडियामा काम गर्ने महिलाको सङ्ख्या र गुण कसरी बढाउने ? अप्रकाशित प्रतिवेदन, नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूट, काठमाडौं ।
- यात्रु, कुमार । २०५७ । छापामा जनजातिहरू कति उपेक्षित ? *जाम्बुलिङ*, १७ मङ्सिर, पृ. २ ।
- यात्रु, कुमार । २०५७ । छापामा जनजाति कति ? *प्रकाश*, २६ मङ्सिर, पृ. ५ ।
- यात्रु, कुमार । २०५८ । रेडियोमा जनजाति । *नेपाली मिडियामा दलित तथा जनजाति* । प्रत्युष वन्त र शेखर पराजुली, सं., पृ. ११३-१३४ । काठमाडौं: एकता बुक्स ।
- यात्रु, कुमार । २०५८ । रेडियो प्रसारणमा जनजातिमार्थ पक्षपात । *ज्वाला*, ४ साउन, पृ. १/७ ।

- यात्रु, कुमार । २०६१ । रेडियो नेपाल र जनजाति । *रेडियो नेपालको सामाजिक इतिहास* । प्रत्यूष वन्त, शेखर पराजुली, देवराज हुमागाई, कृष्ण अधिकारी र कोमल भट्ट, सं., पृ. ३१७-३४८ । काठमाडौं: मार्टिन चौतारी ।
- यात्रु, कुमार । सन् २००० । छापामा अल्पसङ्ख्यक समुदायको मुद्दा । अप्रकाशित प्रतिवेदन, नेपाल साउथ एसिया सेन्टर ।
- यात्रु, कुमार । २०६४ । समावेशी शासकीय संरचनाका लागि: मिडियाले उठाउनुपर्ने विषयहरू । *श्री समायोजन* १(१): ११-२१ ।
- यात्रु, कुमार । २०६४ । राजनैतिक प्रक्रियामा समावेशी: जनजाति सवाल र रेडियो नेपाल । *श्री समायोजन* १(४): ३६-५० ।
- योञ्जन-तामाङ, अमृत । २०५५ । तामाङ प्रकाशनको विकासक्रम । *राष्ट्र* ४: १०-१३ ।
- योञ्जन-तामाङ, अमृत । सन् १९९८ । *तामाङ प्रकाशनको विकास* । काठमाडौं: पेमा घिसिङ ।
- योञ्जन-तामाङ, अमृत । २०५७ । जनजाति अन्दोलनमा *तामाङ टाइम्स* पत्रिका । *ज्वाला*, २५ फागुन, पृ. ४ ।
- योञ्जन-तामाङ, अमृत । २०५७ । जनजाति अन्दोलनमा राष्ट्र पत्रिकाको सृजनात्मक सहभागिता । *ज्वाला*, १८ फागुन, पृ. ५ ।
- योञ्जन-तामाङ, अमृत । २०५७ । तामाङ पत्रपत्रिका प्रकाशनको रूपरेखा । *जनजाति* २(२): २५-४२ ।
- राई, गणेश । सन् २००० । आदिवासी जनजातिका पत्रपत्रिका एक सर्वेक्षण । *नागरिक* २(२): २६-२७ ।
- राई, गणेश । सन् २००४ । आदिवासी जनजाति पत्रकारहरू: मातृभाषा संरक्षण अभियान थाल्ने कि ? *कानुड लाम्* २४: ३३-३५ ।
- राई, गणेश । सन् २००४ । पत्रकारिता क्षेत्रमा किरात राईहरू । *लिब्जु-भुम्जु* २५: ९-२० ।
- राई, मधु । २०५८ । सञ्चार क्षेत्रमा महिला सहभागिता न्यून । *कान्तिपुर*, २१ चैत, पृ. ७ ।
- राई, मधु । २०५९ । महिला पाठक र नेपाली पत्रपत्रिका । *कान्तिपुर*, २७ कात्तिक, पृ. ७ ।
- राई, मधु । २०६० । मोफसलमा महिला पत्रकार । *संवाहक सञ्चारिका स्मारिका* । ज्ञानु पाण्डे, सं., पृ. ३६-३७ । ललितपुर: सञ्चारिका समूह नेपाल ।
- राई, मधु । २०५९ । लैङ्गिक संवेदनशीलता र सञ्चारकर्मीको भूमिका । *कान्तिपुर*, १५ साउन, पृ. ७ ।
- राणा, वन्दना । २०५३ । महिला र सञ्चार । महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालय र युएनएफपीएद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'सञ्चारमाध्यमद्वारा महिलाहरूको सकारात्मक छवि प्रस्तुत गर्ने सम्बन्धमा वरिष्ठ सञ्चारकर्मीको निमित्त कार्यशाला' गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, २१-२२ फागुन र ५ चैत ।

राणा, वन्दना र शोभा गौतम । २०५४ । सामाजिक समानता र ऐक्यबद्धताका लागि सञ्चार । सञ्चारिका समूहद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'समानता र ऐक्यबद्धताका लागि सञ्चार: सञ्चारमा महिलाको बढ्दो सहभागिता' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, १२-१३ साउन ।

राणा, वन्दना, ज्ञानु पाण्डे, हरिकला अधिकारी, दीपा गौतम र कृष्ण भट्टचन । २०६२ । *सञ्चारकर्मी महिलाको अवस्था* । काठमाडौं: सञ्चारिका समूह नेपाल ।

रेग्मी, शिव । २०५१ । पच्चीसौं पाइला टेक्नुअधि । *अस्मिता* २५: ६-१२ ।

रेग्मी, शोभा । २०५६ । पत्रकारितामा महिलाको भूमिका । *सञ्चार पथ* । कमलेश डि.सी., सं., पृ. ५०-५१ । सुर्खेत: नेपाल पत्रकार महासङ्घ, सुर्खेत शाखा ।

लामा, मोहनसिंह । २०६४ । सञ्चारमाध्यमको स्वामित्व र सम्पादकीय संरचनामा समावेशीकरणको अवस्था । अप्रकाशित प्रतिवेदन, फ्रिडम फोरमका लागि तयार पारिएको ।

लामिछाने, रघुनाथ । २०६३ । मधेस आन्दोलनको मारमा प्रेस । *पत्रकारिता*, चैत, पृ. १-६ । लाल, सीके । २०५८ । प्रजातन्त्र, नेपाली मिडिया र जातीय प्रतिनिधित्व । *नेपाली मिडियामा दलित तथा जनजाति* । प्रत्युष वन्त र शेखर पराजुली, सं., पृ. १७-२० । काठमाडौं: एकता बुक्स ।

लावती, महेन्द्र र कुमार यात्रु । २०५७ । नेपाली छापामा उत्पीडित अल्पसङ्ख्यक समुदायको मुद्दा । *जनजाति* २(३): ३२-६४ ।

लुईटेल, रमा । २०५९ । हिजो-आज: महिला र पत्रकारिता । *अन्नपूर्ण पोष्ट*, १५ पुस, पृ. ८ । वन्त, प्रत्युष । २०५४ । पत्रकारिता प्रशिक्षणमा 'जेण्डर' विषय किन र कसरी समावेश गर्न सकिन्छ ? नेपाल आमसञ्चार प्रतिष्ठानद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'पत्रकारिता प्रशिक्षणमा अल्पमतको प्रतिनिधित्व' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, १३ पुस । वन्त, प्रत्युष । २०५६ । पब्लिक रेडियो र नेपाली महिलावादी आन्दोलन । *अस्मिता* ५४: १०-११ ।

वन्त, प्रत्युष, सं. । २०५८ । *क्षेत्रीय मिडिया: विगत र वर्तमान* । काठमाडौं: मार्टिन चौतारी/सामाजिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्र ।

वन्त, प्रत्युष, शोभा गौतम र अमृता बाँस्कोटा, सं. । २०५६ । *छापामा महिला* । काठमाडौं: नेपाल प्रेस इन्स्टिट्यूट ।

वन्त, प्रत्युष, कुमार यात्रु, भास्कर गौतम, सं. । २०५८ । *छापामा जनजाति* । काठमाडौं: एकता बुक्स ।

वन्त, प्रत्युष, प्रमोद भट्ट, विद्यानाथ कोइराला, खगेन्द्र सङ्घौला र सीके लाल, सं. । २०५८ । *छापामा दलित* । काठमाडौं: एकता बुक्स ।

वन्त, प्रत्युष र शेखर पराजुली, सं. । २०५८ । *नेपाली मिडियामा दलित तथा जनजाति* । काठमाडौं: एकता बुक्स ।

- वर्तमान, गोविन्द । २०६१ । दलितसम्बन्धी टेलिसिरियलका लागि अन्तर्संवाद: तीन दिने छलफल (९, १० र ११, भदौ) को विषयगत सार सङ्क्षेप । अप्रकाशित प्रतिवेदन, जागरण मिडिया सेन्टर, काठमाडौं ।
- वर्तमान, गोविन्द । २०६४ । असफल यात्राको कथा । *मिडिया अध्ययन* २: २८१-२९७ ।
- वस्ती, शरच्चन्द्र । २०५४ । बालबालिका तथा महिलाको स्थिति र सञ्चारको भूमिका । युनिसेफ नेपाल र नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूटद्वारा धुलिखेलमा आयोजित 'बालबालिका, महिला र सञ्चार' विषयक कार्यशाला गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, २८ जेठ ।
- विद्रोही, माधव । २०६० । पूर्वाञ्चलको पत्रकारितामा महिला । *पत्रकारिता, असार-साउन*, पृ. १६-१९ ।
- विश्वकर्मा, चक्रमान । २०५८ । रेडियोमा दलित । *नेपाली मिडियामा दलित तथा जनजाति* । प्रत्यूष वन्त र शेखर पराजुली, सं., पृ. ६९-९० । काठमाडौं: एकता बुक्स ।
- विश्वकर्मा, जेवी । २०६२ । छापामा दलित सवाल औपचारिकता मात्रै । *जागरण लेखमाला* ३(१४): २-३ ।
- विश्वकर्मा, जेवी । २०६३ । दलित सवाल र नेपाली छापामाध्यम । *मिडिया अध्ययन* १: ११५-१४२ ।
- विश्वकर्मा, हिरा । २०५९ । नेपालको दलित आन्दोलनमा छापारूको भूमिका । *कान्तिपुर*, १६ साउन, पृ. ७ ।
- विष्ट, महेन्द्र । २०६१ । सशस्त्र द्वन्द्व, महिला र सञ्चार । सञ्चारिका समूहद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'महिलाहरूमा हिंसात्मक द्वन्द्वको प्रभाव र नीति निर्माणकर्ता तथा सञ्चारमाध्यमको भूमिका' विषयक राष्ट्रिय सम्मेलनमा प्रस्तुत कार्यपत्र, १३ मङ्सिर ।
- शर्मा, केदार र मोहन मैनाली । सन् १९९८ । विद्युतीय सञ्चारमाध्यममा महिला र बालबालिका । नेपाल प्रेस इन्स्टिच्यूटद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'सञ्चारमाध्यममा महिला र बालबालिका' विषयक गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, डिसेम्बर ।
- शर्मा, गीता । २०५८ । नेपाली छापारूमा महिलाको स्थान । *गोरखापत्र*, २ साउन, पृ. ६ ।
- शर्मा, दुर्गानाथ । २०५३ । महिला र सञ्चारमाध्यम । महिला तथा समाज कल्याण मन्त्रालय र युएनएफपीएद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'सञ्चारमाध्यमद्वारा महिलाहरूको सकारात्मक छवि प्रस्तुत गर्ने सम्बन्धमा वरिष्ठ सञ्चारकर्मीको निमित्त कार्यशाला' गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, २१-२२ फागुन ।
- शर्मा, निर्मला । २०५८ । सञ्चारमाध्यमको निर्णायक तहमा महिला सहभागिता । *स्पेसटाइम*, ४ चैत, पृ. ५ ।
- शर्मा, निर्मला । २०६० । पत्रकारितामा महिलाको उपस्थिति बढ्दैछ । *पत्रकारिता*, माघ-चैत, पृ. ८६-८८ ।
- शर्मा, बीना । २०६१ । रेडियो नेपालमा महिला कार्यक्रम: विगतदेखि वर्तमानसम्म । *रेडियो नेपालको सामाजिक इतिहास* । प्रत्यूष वन्त, शेखर पराजुली, देवराज हुमागाई, कृष्ण अधिकारी र कोमल भट्ट, सं., पृ. २९७-३१६ । काठमाडौं: मार्टिन चौतारी ।

- शर्मा, मुरारिकुमार । २०५८ । ग्रामीण महिलाको पत्रकारिता प्रतिको उत्साह । युवामञ्च १४(४): १२ ।
- शर्मा, यज्ञ । २०५९ । महिला पत्रकार: तालिम लिने कम, काम गर्ने भन्ने कम । नेपाल समाचारपत्र, १७ कात्तिक, पृ. ७ ।
- शर्मा, रचना । २०५७ । पत्रकारितामा महिला सहभागिता । नयाँ मोर्चा, १७ माघ, पृ. ६ ।
- शर्मा (ज्ञवाली), विष्णु । सन् २००७ । पत्रकारितामा महिला: अवस्था र चुनौती । प्रेस स्वतन्त्रता: लोकतन्त्रको एक वर्ष । बलराम बानियाँ, सं., पृ. १३५-१५२ । काठमाडौं: नेपाल पत्रकार महासङ्घ ।
- शशि, श्यामसुन्दर । २०६४ । मधेसको पत्रकारिता, समस्या समस्यै । मधेस मिडिया मिसन नेपालद्वारा लहानमा आयोजित 'तराईका सञ्चारकर्मीहरूका लागि सकारात्मक र सुरक्षित वातावरण निर्माण' विषयक कार्यशालामा प्रस्तुत कार्यपत्र, १७ पुस ।
- शाही, यज्ञविक्रम । २०५६ । पत्रकारितामा महिलाहरूको आकर्षण बढ्दो । कान्तिपुर, २१ पुस, पृ. ४ ।
- शिल्पकार, शुभराज । २०६४ । आमसञ्चार माध्यममा आदिवासी जनजातिका मुद्दा । स्नातकोत्तर शोधपत्र, पत्रकारिता, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।
- शुभेच्छा । २०५५ । सञ्चारमाध्यममा महिलाका समस्याले थप महत्त्व पाउनु आवश्यक । आजको समाचारपत्र, २ चैत, पृ. ४ ।
- श्री ५ को सरकार । २०५४ । महिला र सञ्चार । लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण राष्ट्रिय कार्य योजना, पृ. १२५-१३३ । काठमाडौं: महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालय र क्यानाडियन कोअपरेसन अफिस ।
- श्रेष्ठ, सङ्गी । २०५६ । पत्रकारितामा महिलाहरूको आकर्षण । गतिविधि, १९ चैत, पृ. ५ ।
- श्रेष्ठ, सुशीला । २०५८ । दोहोरो चुनौतीमा महिला पत्रकारहरू । प्रवाह स्मारिका । गोविन्द भट्टराई, सं., पृ. २८ । पाल्पा: नेपाल पत्रकार महासङ्घ, पाल्पा शाखा ।
- संवाहिका । २०५० । मोफसलका महिला पत्रकार । अस्मिता १८: १९ ।
- समीर । २०५८ । अव्यवस्थित प्रचारबाजीमा महिलाको सस्तो प्रयोग । अवरिल १(२): २४-२५ ।
- सरुप, कमला । २०५५ । फोटो पत्रकारितामा महिलाहरू । अस्मिता ४९: २५-२६ ।
- सरुप, कमला । २०५५ । पत्रकारितामा लैङ्गिक समानता किन ? हिमालय टाइम्स, १९ साउन, पृ. ४ ।
- सरुप, कमला । २०५५ । सञ्चार- हिंसा र महिला । हिमालय टाइम्स, ११ जेठ, पृ. ५ ।
- सापकोटा, पूर्ण । २०५५ । दलितहरू ! गोरखापत्र संस्थानलाई कारवाही नगर्ने ? हाँक, १८ कात्तिक, पृ. ४ ।
- साफ्मा र सञ्चारिका समूह नेपाल । २०६१ । नेपाली सञ्चारका लागि लैङ्गिक निर्देशिका । अप्रकाशित प्रतिवेदन, दक्षिण एसियाली स्वतन्त्र पत्रकार सङ्गठन (साफ्मा) र सञ्चारिका समूह नेपाल ।

- साह, श्रीलाल । २०६४ । मधेसमा सञ्चारमाध्यम र सञ्चारकर्मीहरू । मधेस मिडिया मिसन नेपालद्वारा लहानमा आयोजित 'तराईका सञ्चारकर्मीहरूका लागि सकारात्मक र सुरक्षित वातावरण निर्माण' विषयक कार्यशालामा प्रस्तुत कार्यपत्र, १७ पुस ।
- साह, सञ्जु । २०६४ । मधेसमा मिडियामाथि पटक पटक हुने आक्रमण र समाधानका उपायहरू । मधेस मिडिया मिसन नेपालद्वारा लहानमा आयोजित 'तराईका सञ्चारकर्मीहरूका लागि सकारात्मक र सुरक्षित वातावरण निर्माण' विषयक कार्यशालामा प्रस्तुत कार्यपत्र, १७ पुस ।
- सिग्देल, कमलराज । २०६३ । टेलिभिजन विज्ञापनमा हेराइवीचको द्वन्द्व, शक्तिको अभ्यास र आइडियोलोजीको निर्माण । *मिडिया अध्ययन* १: ४१-७१ ।
- सिलवाल गिरी, भारती । २०५३ । सञ्चार र महिला- एक विश्लेषण । महिला तथा समाजकल्याण मन्त्रालय र युएनएफपीएद्वारा काठमाडौंमा आयोजित 'सञ्चारमाध्यमद्वारा महिलाहरूको सकारात्मक छवि प्रस्तुत गर्ने सम्बन्धमा वरिष्ठ सञ्चारकर्मीको निमित्त कार्यशाला' गोष्ठीमा प्रस्तुत कार्यपत्र, २१-२२ फागुन ।
- सुनार, पवित्रा । २०६३ । सञ्चारमा दलित महिला । *नेपालमा दलित महिला*, पृ. १५७-१७८ । ललितपुर: दलित महिला सङ्घ ।
- सुवेदी, अनुप । २०६३ । पर्दामा दलितको चित्रण । *रूपान्तरण: समाज अध्ययन* ३: १९-३८ ।
- सुवेदी, अभि । २०५९ । तस्वीरभित्रको युवती सपना । *कान्तिपुर (कोसेली)*, २९ भदौ, पृ. ६ ।
- सुवेदी, प्रतिभा । २०५८ । सञ्चारमाध्यमहरूमा नारी । *राष्ट्रिय सगरमाथा*, २८ असार, पृ. ६ ।
- सुवेदी, विश्वमणि । सन् १९९८ । नेपाली चलचित्रमा जनजाति अनुहारहरू । *जनजाति मञ्च* २(२): २४-३० ।
- 'सेवक', वि.के. । २०५८ । नेपाली पत्रकारितामा पिछडिएका समुदायको स्थान । *जन उत्थान*, फागुन-चैत, पृ. ३४-३५ ।
- स्वॉर, मनमोहन । २०६२ । द्वन्द्व, दलित र मिडिया: सुदूरपश्चिमको सन्दर्भमा । जागरण मिडिया सेन्टरद्वारा धनगढीमा आयोजित 'द्वन्द्व, दलित र मिडिया' विषयक अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा प्रस्तुत आधार पत्र, २८ साउन ।

अङ्ग्रेजीमा

- Aryal, Bishow Raj. 2000. An Examination of Female Role Portrayal in Print Advertising. Master's degree dissertation, Management, Tribhuvan University.
- Aryal, Inu. 1976. Mass Media and Women Development. In *Women in Nepal*, pp. 81- 88. Kathmandu: International Women's Year Committee Nepal.

- ASMITA. 2054 B.S. Workshop Seminar with Senior Media Personal on Projecting Positive Image of Women through the Media. Unpublished report, ASMITA Women's Publishing House, Media and Resource Organization (ASMITA), Kathmandu.
- ASMITA. 1998. Efforts to Prevent Trafficking in Women and Girls: A Pre-Study for Media Activism. Unpublished report, Action Aid Nepal, Kathmandu.
- ASMITA. 1998. Media Advocacy in Relation to Women and Violence: Report of a Seminar. Unpublished report, ASMITA, Kathmandu and Asian Network of Women in Communication (ANWIC), New Delhi.
- ASMITA. 1998. Final Report of the Project Improving Writing Skills for Women Journalists. Unpublished report, ASMITA, Kathmandu.
- ASMITA. 1998. Media and Gender Policy in a Global Age: How Asian Women Speak out in the Mainstream and Alternative Television. Unpublished report, ASMITA, Kathmandu.
- ASMITA. 2000. Final Report of the Project, Developing Professional Expertise of Women Journalists. Unpublished report, ASMITA, Kathmandu.
- Basnet, Babita. 2006. Women in Nepalese Media. Seminar Paper, 4 September.
- Belbase, Subhadra. 1988. Final Evaluation Report: Development Support Communication to Production Credit to Rural Women (PCRW) Projects. Unpublished report, INGO of Canadian International Development Agency.
- Bhandari, Prem and Sundar Shyam Shrestha. 2005. Mass Media, Gender and Contraception in Nepal. Unpublished working paper, Population Research Institute, The Pennsylvania State University.
- Center for Development Communication (CDC). 2000. Children and Women in *Haka-Haki* Radio Magazine. Unpublished report, UNICEF, Nepal.
- Chalise, Vijaya. 2005. Mass Media Projection of Women. *The Himalayan Times*, 18 August, p. 6.
- Chataut, Aarati. 2004. Electronic Media in Gender Lens. Unpublished report, Sancharika Samuha Nepal, Kathmandu.
- Chataut, Aarati. 2006. Gender and Media. In *South Asia Media Monitor*. Hussain Naqi, ed., pp. 103-105. Lahore: Free Media Foundation.
- Chhetri, Anju and Manju Thapa. 2006. *Writing against Trafficking: Media Activism for Support to Prevent Trafficking in Women and Girls in Nepal*. Kathmandu: ASMITA.

- CWIN. 1997. Trafficking in Girls in Nepal 1996: News Clipping and Articles. Unpublished report, Child Workers in Nepal Concerned Centre (CWIN).
- Dali, Indira, ed. 1997. Women's Property Right: Role of the Media and an Aspect of the Independent Status. Unpublished report, ASMITA, Kathmandu.
- Dali, Indira, ed. 1999. Seminar on Coverage of Gender Issues in Media: Time to Change. Unpublished report, ASMITA, Kathmandu.
- Dali, Indira, ed. 2000. Media Activism Against Trafficking in Women and Girls. Unpublished report, ASMITA, Kathmandu.
- Dali, Indira. 2000. Proceedings of the Discussion Programme on Media Activism Against Trafficking in Women and Girls. Unpublished, ASMITA, Kathmandu.
- Deuba, Arju and Bandana Rana. 1998. Issues Pertaining to Women and Children in the Print Media: Attempting an Overview. Seminar paper.
- Des Chene, Mary. 1996. Ethnography in the *Janjati-yug*: Lessons from Reading *Rodhi* and other Tamu Writings. *Studies in Nepali History and Society* 1(1): 97-161.
- De Sales, Anne. 1998-99. Simarekha, A Historical Boarderline? *European Bulletin of Himalayan Research* 15-16: 78-85.
- Devkota, Prabodh. 2002. Male Hegemony and Media. *Across* 6(1): 10-11.
- Dhungana, Josefina O. 1993. Radio, Television and Video Penetration and Usage in Nepal with Special Reference to Women and Children in Rural Areas (Review of Literature) Phase I. Unpublished report, Development Communication and Research Consultancy Group (DECORE).
- Ghale, Khim. 2007. Nepali Press in Madhesi and Janajati Movement. *Press Freedom: One Year of Loktantra*. Kiran Chapagain, ed., pp. 41-51. Kathmandu: Federation of Nepalese Journalists (FNJ).
- Gurung, Arati. 2005. A Comparative study of Violence against Women: Theories and Practices with Special Reference to Print Media Coverage. Master's degree dissertation, Journalism, Purvanchal University.
- Gurung, Chun Bahadur. 2007. An Assessment and Analysis of Ethnic Media in Nepal. Unpublished report, Janjati Empowerment Project (JEP)/Nepal Federation for Indegenous Nationalities (NEFIN).
- HMG. 1996. Workshop Seminar with Media Personnel on Projecting Positive Image of Women through the Media. Unpublished report, Ministry of Women and Social Welfare/UNFPA.

- Kayastha, Vidhu Prakash. 2004. Trafficking in Girls and Women: With Reference to Media. Master's degree dissertation, Journalism, Purvanchal University.
- Kafle, Deepak Raj. 2002. Sexual Violence against Girls and Women in Nepal: A Survey of Newspapers. Master's degree dissertation, Population Studies, Tribhuvan University.
- Khadka, Ghanashyam. 2007. Continuity Major Challenge for Women Journalists. *Journalism*, September, pp. 1-3.
- Kharel, Beena. 2005. Women and Conflict Reporting in Nepal. *Media Asia* 32(1): 17-19.
- Kharel, Beena. 2005. Women in News Reporting and Conflict in Nepal. In *Changes and Challenges: Women in Newspapers in South Asia*. Kavitha Shetty, ed., pp. 71-87. Singapore: Asian Media Information and Communication Centre (AMIC) and School of Communication Studies-Nayang Technological University (SCS-NTU).
- Kharel, P. 1994. Women in Media. *Sunday Dispatch*, 17 April, p. 7.
- Khatiwada, Sunil. 2006. A Study on Women's Performance in the Nepalese Drama. Master's degree dissertation, Journalism, Purvanchal University.
- Majupuria, Indra. 1996. Women and Communication Media. In *Nepalese Women*, pp. 367-370. Bangkok: Tecpress Book Co. Ltd.
- Majupuria, Indra. 2007. Women in Media. In *Nepalese Women*, pp. 597-602. Saharanpur, UP: Rohit Kumar.
- Maskey, Susan and Asmita. 2000. *Gender Reflection in Asian Television*. New Delhi: Asian Network Women in Communication (ANWIC).
- Media Services International (MSI). 1998. Print Media Coverage Survey: Child and Women Issues (mid-July to mid-November 1998). Unpublished report, UNICEF/Nepal.
- Name not mentioned. 1997. Media Accused of Projecting Women as Commodity. *The Kathmandu Post*, 5 March, p. 1.
- Name not mentioned. 1998. Women behind the Headlines. *The Rising Nepal*, 28 July, p. 4.
- Nirola, Sarad. 1991. A Media-Projected Nepalese Woman. *Sunday Dispatch*, 7 February, p. 10.
- Onta, Pratyoush. 1998. Media Advocacy in Nepal with respect to Violence Against Women. Paper presented at a seminar on 'Media Advocacy in Relation to Women and Violence' organized by ASMITA, 21-22 May.
- Onta, Pratyoush. 2001. Media: The Absent Majority. *The Kathmandu Post*, 9 March, p. 4.

- Onta, Pratyoush. 2006. Covering Violence Against Women. In *Mass Media in Post-1990 Nepal*, pp. 178-182. Kathmandu: Martin Chautari.
- Onta, Pratyoush. 2006. Media and Trafficking in Woman. In *Mass Media in Post-1990 Nepal*, pp. 183-186. Kathmandu: Martin Chautari.
- Onta, Pratyoush. 2006. *Asmita* at 50: Feminist Agenda for our Media. In *Mass Media in Post-1990 Nepal*, pp. 187-191. Kathmandu: Martin Chautari.
- Onta, Pratyoush. 2006. Women's Writings. In *Mass Media in Post-1990 Nepal*, pp. 173-177. Kathmandu: Martin Chautari.
- Onta, Pratyoush. 2006. The Growth of the Adivasi Janajati Movement in Nepal after 1990: The Non-political Institutional Agents. *Studies in Nepali History and Society* 11(2): 303-354.
- Pant, Puspa Raj. 2003. Contraceptive Knowledge Use and Media Exposure of Women in Nepal: A Study of Naiya Naikap Bhanjyang VDC, Kathmandu. Master's degree dissertation, Population, Tribhuvan University.
- Pokharel, Anjoo. 1994. Women Have the Edge. *The Rising Nepal (Anniversary of Gorkhapatra)*, 7 May, p. II.
- Puri, Shiva. 2007. Journalism in Madhesh at Constant Threat. *Journalism*, June, pp. 4-5.
- Rahat. 2004. *Media Coverage on Various Forms of Violence against Women*. Kathmandu: Rahat.
- Rajbhandari, Sushil. 2002. Economic Role of Women in Nepal Television Employment. Master's degree dissertation, Economics, Tribhuvan University.
- Rana, Bandana. 1995. Beijing Summit: Media as Agenda for Women's Cause. *The Rising Nepal*, 26 August, p. 4.
- Rana, Bandana. 1996. Women and Media. In *Nepal-India Journalists Conference December 1-2, '96 Kathmandu (Souvenir)*. Pawan Thapa 'Kuntal', ed., pp. 44-46. Kathmandu: Editors' Society of Nepal.
- Rana, Bandana. 2002. Media as Agenda for Women's Cause. *Voice of the Nation* 2(3): 39-40.
- Rana, Bandana. 2002. Using the Media to end Gender Discrimination and Violence. In *Mother, Sister, Daughter: Nepal's Press on Women*, pp. 11-17. Kathmandu: Sancharika Samuha Nepal.
- Rayamajhi, Sangita. 1999. *Use of Language in Nepali Press*. Kathmandu: Across Publications.
- Rayamajhi, Sangita. 2002. Women In and Out of Media. *The Kathmandu Post*, 17 December, p. 4.

- Regmi, Keshav Prasad. 1996. Aren't Men Equally Good Advertiser ? A Study of the Relative Communication Effects of Male and Female Featured Advertisement. Master's degree dissertation, Management, Tribhuvan University.
- SAFMA and Sancharika Samuha. 2004. *Regional Workshop: Gender and Media in South Asia*. Kathmandu: SAFMA and Sancharika Samuha Nepal.
- Sancharika Samuha. 2000. *Promoting Communication for Equality (1996-2000)*. Kathmandu: Sancharika Samuha Nepal.
- Sancharika Samuha. 2002. *Mother, Sister, Daughter: Nepal's Press on Women*. Kathmandu: Sancharika Samuha Nepal.
- Sancharika Samuha. nd. *Orientation to Gender Concepts and Issues: A Training Manual for Media Professionals*. Kathmandu: Sancharika Samuha Nepal.
- Sarup, Kamala. 1999. Women in the Media: Inadequate Participation. *The Rising Nepal*, 26 January, p. 4.
- Shakya, Rabin Man. 1995. Women in Media: Not Just Pretty Faces. *The Rising Nepal*, 25 March, p. 4.
- Sharma (Gyawali), Bishnu. 2007. Women Journalists and their Challenges. In *Press Freedom: One Year of Loktantra*. Kiran Chapagain, ed., pp. 53-60. Kathmandu: Federation of Nepalese Journalists (FNJ).
- Shrestha, Manita. 2005. Influence of TV Advertisement on Buying Behaviour of Women: A Media Effect. Master's degree dissertation, Journalism, Purvanchal University.
- Shrestha, Rangita. 2001. Why a Woman Should be Used. *Space Time Today*, 28 September, p. 4.
- Shrestha, Rekha. 2005. Women Journalists in Nepal. *Media Asia* 32(1): 20-22.
- Shrestha, Richa. 2006. Gender Role Portrayal in Women's Magazines. Master's degree dissertation, Journalism, Purvanchal University.
- Sigdel, Kamal Raj. 2003. Chauvinistic Ads. *The Kathmandu Post*, 18 December, p. 4.
- Sigdel, Kamal Raj. 2004. Need for Reform in Nepali Mass Media. *The Kathmandu Post*, 27 September, p. 5.
- Sigdel, Kamal Raj. 2005. Sexism in Nepali Mass Media: Need for Research and Action. *Environment News*, 9 August, p. 5.
- Sigdel, Kamal Raj. 2006. Male Gaze and Ideological Formations in Nepalese Television Commercials. Master's degree dissertation, English, Tribhuvan University.

- Sigdel, Kamal Raj. 2006. Why She does not Look ? *The Kathmandu Post*, 16 July, p. 5.
- Silwal Giri, Bharati. 1994. Women Journalism and Patriarchy. *The Rising Nepal*, 15 March, p. 5.
- Subba, Srijana. 2002. Women in Media. *Hamro Sansar* 1(1): 42-44.
- Subedi, A. and Chr. Garforth. 1996. Gender, Information and Communication Networks: Implications for Extension. *European Journal of Agricultural Education Extension* 3(2): 63-74.
- Subedi, Abhi. 2002. Male Gaze, Bodylines and Dreams. *Across* 6(1): 15-18.
- Subedi, Pratibha. 1993. Women and Media. In *Nepali Women Rising*, pp. 75-80. Kathmandu: Women Awareness Centre, Society of Nepal.
- Thapa, Manju. 2001. TV Serials and Nepali Women Viewers. Paper presented at a seminar on 'Making Satellite Television Gender Conscious: A Regional Effort', organized by Centre for Advocacy and Research (CFAR), New Delhi, 6-7 November.
- Thapa, Manju. 2002. A Study on Gender Representation on Nepal Television and a Satellite Channel. Paper presented at a regional seminar on 'Women and Media: Working Towards a Regional Advocacy Initiative', New Delhi, March.
- Thapa, Manju. 2002. Country Report: Women and Media in Nepal. Available at <http://www.isiswomen.org/pub/wia/wia202/countryrep.htm>, Accessed on 21 May 2004.
- The Ministry of Women and Social Welfare. 1997. Workshop Seminar with Senior Media Personnel on 'Projecting Image of Women through the Media'. Unpublished report, The Ministry of Women and Social Welfare.
- Upreti, Tanka. 2003. Representation of Ethnic Minorities in Nepal Television. Master's degree dissertation, London Metropolitan University.
- Wasti, Prashannata. 2004. Women in Civil Service: With Specific Reference to Communication. Master's degree dissertation, Journalism, Purvanchal University.